

642 yılında Hz. Ömer döneminde Nihavent Savaşı ile İran, İslam Ordusu tarafından fethedildi. İran'ın fethi ile Türkler İslamiyet ile tanışmış oldu. Talaş Savaşı'ndan sonra Türkler arasında İslamiyet hızla yayılmıştır. Karahanlılar Türk-İslam toplumunun oluşturulmasında köprü görevini gördü.

Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti farklı etnik toplulukların bulunduğu bölgede kurulup genişlediğinden bütün siyasi iktisadi ve dini faaliyetlerin bu toplumların özelliklerini dikkate alarak yerine getirmişti. X. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hazar Denizi'nden Maverünnehir'e kadar yerlerde yaşayan Oğuzlar arasında İslam hızla yayılmıştır.

İlk Müslüman Türk Devletleri zamanında toplum; **yönetenler ve yönetilenler** olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı.

Yönetenler Sınıfı:

Asker, vali ve din adamları sınıfı yönetenler sınıfını oluşturmaktaydı. Selçuklularda en üst düzey yöneticiye sultan denirdi. Sultanın halka karşı sorumlulukları vardı.

Yönetilenler Sınıfı:

Şehirliler, köylüler ve konar-göçerler olmak üzere üç gruptan oluşmaktaydı. gibi çeşitli mesleklerden oluşmaktaydı.

Ahiler:

Şehir nüfusunun önemli unsurlarından biri ahilerdi. Ahilik teşkilatı esnafın kendi aralarında kurdukları dini ve iktisadi yapılarıdır.

-Ahilik teşkilatı fiyat ve kalite kontrolü yapar

-Meslek eğitimi öğretir

-dini eğitim ve sosyal dayanışmayı yapardı.

Köylüler:

İkta topraklarında devletin kiracısı konumunda hayatlarını sürdürürlerdi.

Konar-Göçerler:

Ailelerin birleşmesinden oluşan urug (oba) teşkilatlanması şeklinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu sınıfı oluşturan insanlar geniş bir sahada hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır.

Hükümdara Görevden El Çektirme:

Görevi ihmal, adaletten ayrılmak ve toplum refahını sağlayamama durumlarında iktidardan ayrılmak mecburiyetinde bırakılırdı.

Türklerin İslam'a girişi ve ilk Türk-İslam devletlerinin kurulduğu bölgelerde etnik yapının farklı oluşu toplumsal yapıda değişme neden olmuştur.

Karahanlılar:

Karahanlılar devletinde toplumun tamamı Türklerden oluşmaktaydı. Karahanlılar Türkistan'da kurulmuş bir devletti. Kurulduğu bölge itibarı ile Türk-İslam kültürünün oluşmasında köprü görevini görmüştür. Yönetim ve toplumsal yapı olarak eski Türk geleneklerine göre hareket etmişler.

Gazneliler:

Gazneliler devleti ise Afganistan'da kurulmuş bir Türk devletiydi. Gaznelilerde toplum, Gurlular, Hindular gibi farklı halklar vardı.

Büyük Selçuklular:

Büyük Selçuklu Devleti'nde ise İran'da kurulmuş bir Türk devletiydi. Büyük Selçuklularda halk; **Türkler, Araplar, İranlılar, Rum, Berberi** gibi farklı uluslardan oluşmaktaydı.

Gazneliler ile Selçuklular farklı etnik topluluklardan oluştuğu için bütün siyasi, iktisadi ve dini faaliyetler bu toplumların özellikleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir.

Günlük Hayat ve Yaşam: Türkler İslamiyet'i kabulüyle birlikte sosyal hayatlarında köklü değişiklikler olmuştur. "Töre", Türk-İslam devletlerinin yönetiminde devam etmekle birlikte İslam hukuk ve nizamı da hayatlarına ve günlük yaşamlarına tesir etmiştir.

İslamiyet'in Türklerin Günlük Yaşam ve İlişkilerine Etkisi: İslam'ın hayır işlemeyi ve paylaşmayı teşvik etmesi vakıfların kurulmasını sağlamıştır. İslamiyet'in etkisi ile Türkler yerleşik hayata geçmişler şehirleşme ve bayındırlık gelişmiş. Camiler ve camiye yakın hükümet konağı onun etrafında evler kurulmuş. Alış veriş merkezleri,

hamamlar ve vakıflar kurulmuştur. Şehir'in güvenliği için surlarla çevrilerek güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Not: Vakıflar insanlar arasında sosyal adaletin sağlanması ve farklılıkların kaldırılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Vakıflar aracılığı ile

Ordu ve donanma teçhiz edilir,
Öğrenci yurtlarının tesisi ve öğrencilerin masrafları karşılanırdı.
Su ihtiyacı için bent yapımı
Sokakların aydınlatılması ve temizliği, kuyu açma ve sulama
Şehirlerin güzelleştirilmesi sağlanırdı.
Köprü, konak ve kervansaray yapımı,
Fakir, yetim, yoksul, hastaların masrafları da yine vakıflar tarafından karşılanırdı.

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Evlenme:

Erkek çocuk için gerekli bilgi ve beceriyi kazandırma görevi babanın kız çocuğu için ise annenin görevi ve sorumluluğu vardı.

Evlenmede genellikle "**arkuçı**" veya "**savcı**" adı verilen araçlar vardı. Görücü usulü ile ya da gençlerin birbirlerini görüp beğenmeleri sonucunda erkek tarafı kızı isteme işini gerçekleştiriyordu.

Evlenme kararı "**aldum**" ve "**virüm**" kelimeleri ile ifade ediliyordu. "Aldum" kelimesini dünür söylüyor bununla nikâhın yapılmasını vaat etmiş oluyordu. "Virüm." kelimesini ise kızın büyükleri söylüyor bununla bu vaade bağlı kalacaklarını bildiriyordu.

Daha sonra İlk Müslüman Türk devletlerinde damat ailesi (damadın babası veya büyükleri) kız tarafına bir at veriyordu. Buna başlık parası denirdi bu kızı yetiştiren kız babasının hakkıydı.

Kızın annesine ise süt hakkı olarak "**sütlük**" adında bir elbise verilirdi.
Kızın erkek kardeşine ağırlık adında bir elbise, kızın kardeşine ise "**yandaş**" adında bir elbise verilirdi. Evlenme sırasında düğün yapmak zorunluymdu. Düğünde "**küden**" adı verilen düğün yemeği ikram edilirdi.

Türk-İslam devletlerinde tek eşlilik esastı.

Evlilikte **samimilik**,
-açıklık,
-sadağat,
-güven,
-saygı ve sevgi önemliydi.

Aile anne, baba, ve çocuklardan oluşmaktaydı.

Baba sağ olduğu müddetçe aileden evlenen erkeklerin ayrılması söz konusu değildi.

1063'te Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey halifenin kızı ile evlenirken halay çekmiş ve şarkılar söylemiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde Ahiler'in toplanıp yemek yediklerini ilahiler söylediklerini nakletmiştir.

Türk İslam Devletlerinde Toplumsal Yapı:

İlk Müslüman Türk Toplularında aile pederşahi (babaerkil) olmasına rağmen Türk aile yapısında annenin de nüfus ve ağırlığı bulunmaktaydı. Aile içi iletişimde saygı ve sevgi esastı. Bu sayede toplumun temel yapı taşı olan aile, sağlam olarak ayakta kalmaktaydı.

Türk-İslam toplumlarında halk yaşayış şekillerine göre
-göçebeler
-köylüler
-şehirli olmak üzere üç gruba ayrılmaktaydı.

Şehir ve kasabalarda; tacirler, zanaatkârlar, devlet memurları, askerler otururdu. Surlarla çevrili şehirde saray, hükümet konağı, kışla, cuma camisi, meydan, pazar yeri, ribat (çarşı) medrese, hamam ve hastaneler bulunurdu. Ayrıca şehirlerde zaviye, imaret ve su kemerleri de mevcuttu.

Selçuklu Toplumu Türk, Fars, Arap; Rum, Ermeni, Yahudilerden oluşmaktaydı. İbn Bibi "**Selçukname**" adlı eserinde Anadolu'da Türkçe, Farça, Rumca, Ermenice ve Suryanice dillerinin konuşulduğunu yazmıştır.
Mısır'da kurulan Türk devletlerinde toplum Araplar ve Kıptilerden oluşmaktaydı.
Hazarlar da ise toplum Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Şamanlardan oluşmaktaydı.

Sufilik, Yesevilik, Mevlevilik görüşleri ilk Müslüman Türkler arasında hızla yayılmıştır. Her üç mutasavvın ortak felsefesi; -insanlar arasında hiçbir farkın gözetilmemesi ve -hoşgörü -sevgidir.

Çeşitli ırk ve dinlerin bulunduğu Türk-İslam devletlerinde toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde İslam hukuku belirleyici olmuştur.

Kadriilik, Kübrevilik, Ekberilik ve Yesevilik en çok müridi olan tarikatlardı. Ahmet Yesevi: "Kemale ermek için hiç bir insanı incitmek gerekir." diyor.

Yunus Emre: "Yaratılanı Yaratan'dan dolayı hoş görmelisin" görüşünü savunmuştur.

Tarikatlar insanı güzel ahlaka ve ruh temizliğine teşvik etmiş bunu vatan ve millet sevgisiyle kaynaştırmışlar.

Türk-İslam Devletlerinde Toplumsal Yaşantı

Türkler, Müslüman olduktan sonra da kendilerine has "Türkmen" kıyafetlerini kullanmaya devam etmişlerdi. Giysilerde kırmızı ve yeşil renkler tercih edilirken kumaş olarak da pamuk, yün, ipek ve kürk kullanılmaktaydı. Oğuz erkekleri uzun saç, kâkül ve bıyık bırakmaktaydı. Türkler nişan ve düğün yemekleri vererek toplum hayatını canlı tutarlardı. Dini bayramlar ve festivaller düzenleyerek eğlence tertip etmişlerdir.

Türkler önceki dönemlerdeki müzik aleti çalma ve türkü söyleme geleneğini devam ettirmişlerdi. "Kopuz" en sevilen çalgılardan birisi olarak daha geniş bir coğrafyada tanınıyordu. Türkler Kopuzla birlikte Arap ve Fars müziğinden de etkilenmişlerdir. Halay, grup olarak oynanan sevilen bir oyundu. Mızıkâ (orkestra) da Türklerin önce Horasan ve daha sonra Orta Doğu'ya getirdikleri bir adetti. Hun Türkleri, Kök Türkler ve Uygurlarda birçok çeşidi bulunan askeri mızıkâ, yeni kurulan Türk devletlerinde de varlığını devam ettirmiştir.

Spor olarak;

avcılık, çöğen eğme, kuş uçurma, top kapma en çok tercih edilen spor etkinliğiydi.

Ayrıca **yürüme, dağa çıkma ve koşma** da Türk toplumunda yaygın olarak yapılan sporlardandı.

Cirit ve güreş bütün Türk dünyasının ortak oyunu olarak bilinir.

Yemek Kültürü:

Türkler ne İslamiyet'ten önce ne de sonra domuz eti yememişlerdir.

Yemek olarak ilk Müslüman Türk devletlerinde;

et, bal, yumurta, süt, yoğurt, peynir, kaymak ve tereyağı

gibi yiyecek maddeleri Türklerin beslenme anlayışında önemli idi. Bunlarla birlikte buğday, arpa, darı, pirinç ve muhtelif sebzeler de tüketilmekteydi.

XI. Yüzyıl Türk toplumunun milli yemeği olarak bilinen "tutmaç" bugün Anadolu'da Ramazan aylarında özel olarak yapılan yemeklerdendir.

İtil Bulgarlarının baldan imal ettikleri bir içecek olan "**sücüb**" gibi içeceklerde tüketmekteydiler.

Harzemşahlar, **Büryan Kebabı**

Kırgızlar, **ciğer dolması**

Büyük Selçuklular, **kuzu gömmesi**

Memlükler; **kıymalı pide ve tarhana**

çağatay ve DoğuTürkistan'da **omaç**

Batı Türkistan'da **yahni** önemli yiyeceklerdendir.